

antropologiji), z dinamično predstavo o razmerju med strukturami in doživetji, s pomočjo nje pa poskuša uveljaviti tudi novo definicijo človeka. Po njegovem mnenju kultura ni zgolj kompleks različnih modelov obnašanja, temveč množica kontrolnih mehanizmov, ki urejajo obnašanje. Človek sicer postane človek šele preko kulture, vendar ne preko kulture nasploh, temveč zgolj preko specifičnih oblik kulture: "Postati človek, ne pomeni nič drugega, kot postati individuum; individuumi pa postanemo le pod vodstvom kulturnih modelov, zgodovinsko ustvarjenih pomenskih sistemov, s pomočjo katerih dajemo našemu življenju red, smer in cilj. Toda ti kulturni modeli niso splošni, temveč visoko specifični..."

Prispevek Marshalla Sahlinsa⁶ se ukvarja s problemom odnosa med strukturo in dogodkom, ki sta - tako v zgodovinoepisju kot tudi v antropologiji - že od petdesetih let (po krivici) postavljena drug proti drugemu: kot da bi bil dogodek nezdružljiv s strukturo. Po njegovem mnenju je nasprotovanje "dogodkovni zgodovini", kot so ga prakticirali zgodovinarji okoli Annalov (zlasti Braudel), privedlo do podcenjevanja pomena dogodka, zato upravičeno opozarja, da je tudi dogodek pomemben sestavni del zgodovine: zgodovinar, ki dogodek zanika, v bistvu zanika samega sebe. Sahlins je z analizo velike vojne na Fidžiju v letih 1843-1855 postavil antagonizem med obema pojmom upravičeno pod vprašaj in predlagal nov koncept odnosa med dogodkom in strukturo.

Prispevek Victorja Turnerja⁷, ki se ukvarja z interpretacijo simbolnih ravnanj, kaže, da se za rituali (v različnih okoljih in obdobjih) ne skrivajo le specifične izkušnje in razlage, temveč da - v teku procesa - tudi rituali sami ustvarjajo nove razlage. Turner poskuša rekonstruirati različne stopnje teh pomenskih polj s svojo "simbolično procesno analizo" (symbolic processional analysis). Zbornik pa zaključuje Rhys Isaac⁸, ki na primeru drobca iz dnevnika nekega lastnika plantaže v Virginiji iz 18. stoletja pokaže, kako lahko zgodovinar nek vir privede do tega, da "spregovori". Pri tem Isaac z vso akribijo rekonstruira elementarne korake historično-antropološke kritike virov, hkrati pa nazorno pokaže možnosti, ki so se zgodovinski znanosti odprle v dialogu z antropologijo.

Janez Cvirn

⁶ Die erneute Wiederkehr des Ereignisses: Zu den Anfängen des Großen Fidschikrieges zwischen den Königreichen Bau und Rewa 1843-1855, str. 84-129.

⁷ Prozeß, System, Symbol: Eine neue anthropologische Synthese, str. 130-146.

⁸ Der enlaufene Sklave. Zur ethnographischen Methode in der Geschichtsschreibung. Ein handlungstheoretischer Ansatz, str. 147-185.

GOVORICA TELESA ALI TISTO, ČESAR SE V SREDNJEM VEKU NI DALO SLIŠATI

Danes si je težko predstavljati, da je imelo ustno zagotovilo ob preprosti gesti lahko zakonsko veljavo, da je bilo priznano za "juristično" dokazilo enake vrednosti, kot jo imata notarski akt ali podpis. In vendar nas Jean-Claude Schmitt s svojo knjigo *Logika gest v evropskem srednjem veku* (Die Logik der Gesten im europäischen Mittelalter, v nemškem prevodu izšla pri založbi Klett-Cotta, Stuttgart 1992, francoski izvirnik v Parizu 1990) docela prepriča, da je imel Jacques Le Goff prav, ko je dejal, da je srednjeveška kultura kultura geste. Zaradi nedostopnosti pisnega je imelo ustno v srednjem veku povsem posebno težo: šele v 13. stoletju je s ponovno oživitvijo mest in trgovske dejavnosti, pa seveda zaradi hitrega razvoja države in njenega administrativnega urejanja (pisarn in arhivov), postala raba pisnega spet splošnejša. V svet srednjeveškega nepisnega sporazumevanja in dogovarjanja nas Schmitt vpelje s poglavjem Dediščina antike, v njem kretnje ustrezno poimenuje in nekaterim podeli moralni pomen. Od tod do religije znakov (tak je tudi naslov enega izmed naslednjih poglavij) ni daleč, zato avtor v nadaljevanju opisuje in primerja kretnje, ki so se uporabljale v cerkvi in nastopale v bibliji, ter govori o odnosu do telesa pri kristijanah. Skoz branje pred nas postavlja preproste primere, s katerimi nas prepriča o simbolni in celo magijski moči kretenj in gest, ki so se mu ohranile v srednjeveških spisih in slikah. Razmerje med zgodovinarjem in njegovim predmetom zleze v tem primeru torej še za en korak vsaksebi: avtor se ne sooča z neposrednimi sporočili - gestami, temveč že z upodobitvami in opisi gest in kretenj, ki jih proučuje. Njihov izraz v pisnih in ikonografskih dokumentih je zagotovilo, da se vključujejo v specifične kulturalne interpretacijske okvire, toda iz tega zagotovila ne dobimo drugega od vedno novih vprašanj: če že ugotovimo, da so v srednjem veku uporabljali neko kretnjo ali gesto - kaj je le-ta pomenila? Igra gest je porajala vedno nove izraze, ki so bili, kot pravi avtor, nenčna preizkušanja za razumski red, ki jih je skušal racionalizirati. O nekom se poroča, opisuje Schmitt, da si je v globoki žalosti in v solzah pulil brado - ali je mogoče tako ravnanje imenovati za splošno gesto srednjeveškega človeka v stiski, enako kot smo na primer za prisego prepričani,

da se jo je sklepal tako, da je prisežnik položil roko na relikvijo?

Razen pred temeljnim dvomom o tem, kako naj se raziskovanja predmeta, ki morda že od najbližjega zapisovalca ni bil "pravilno" razumljen in verodostojno zapisan, lotimo današnji zgodovinarji, se torej najdemo še pred drugim vprašanjem: kako globoko je sploh mogoče zavrtati v mikrozgodovino? Kaj proučevanje t.i. študij primera v resnici pomeni in v kolikšni meri je moč take posamične študije posploševati? Kako "evropski" je bil na podlagi takšnih posamičnih primerov evropski srednji vek in ali niso bile razlike znotraj časa in prostora, ki ju tako radi družimo v celoti, vendarle ogromne? S podobnimi vprašanji in enakimi težavami se je nekaj pred Schmittom soočil tudi nemški avtor August Nitschke. Njegova knjiga Gibanja v srednjem veku in renesansi (*Bewegungen im Mittelalter und Renaissance: Kämpfe, Spiele, Tänze, Zeremonielle und Umgangsformen*, Schwann Verlag, Düsseldorf 1987) je namreč izšla prav v času, ko se je Jean-Claude Schmitt v Parizu s svojimi sodelavci (Jacquesom Le Goffom, Jean-Claudeom Bonnejem in Michelom Pastoreaujem) in študenti v seminarju na Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales že posvečal vprašanjem kretenj in gibov srednjeveškega človeka. Tudi Nitschkejevo knjigo večidel sestavljajo spisi - v izvornikih in s prevodi - in slike, ki ponazarjajo šest po avtorjevem prepričanju za srednji vek značilnih gibanjskih odnosov: bojevanje, ples, prevzem oblasti, spremembo posameznikovega položaja v družbi, naklonjenost med spoloma in spoštovanje do sočloveka. Z mejnimi, posebnimi primeri, ki jih Nitschke navaja v potrditev pomembnosti in drugačnosti pomcna kretenj v srednjem veku, je na zastavljena vprašanja pravzaprav nemogoče odgovoriti, saj bralec nenehno dvomi, za kakšne vrste kretnje v knjigi sploh gre: če je bil avtorjev namen proučevati drugačnost gest, ki jih je srednjeveški človek uporabljal v vsakdanjem, recimo raje običajnem življenju, in primerjati pomen kretenj, ki jih v enaki obliki poznamo danes, ko nam pomenijo nekaj povsem drugega, tedaj se moramo vprašati, ali so obredne kretnje in ritualna gibanja upravičeno del takšnih raziskovanj. Nehote pa nas primerjanje obeh knjig postavi pred še eno neodgovorjeno vprašanje: ali je obsežna monografska dela še mogoče pisati brez obsežne raziskovalne skupine? Ali drugače: do kod seže pero osamljenih jezdecev pisanja zgodovine, ko ne gre več le za popisovanje dogodkov in osebnosti, marveč za opise dogajanj in oseb?

Alja Brglez

MEŠČANSTVO V HABSBURŠKI MONARHIJI

I. del

Dve zajetni knjigi razprav¹, ki so jih na temo meščanstva v deželah habsburške monarhije napisali najvidnejši zgodovinarji (sodelujoči na dunajskem seminarju *Meščanstvo v habsburški monarhiji* novembra 1988) te in one strani pokojne železne zavese, sta prav gotovo zadosten poklon (hommage) temu še nedavno preziranemu in prezrtemu sloju. (Založnik je opremil zadnjo stran prve knjige z nekakšnim povabilom bralcu, v katerem ugotavlja, da so imeli meščanstvo v socializmu uradno za mrtvo, na Zahodu pa neuradno za umirajoče.) Meščanstvu se je evropska civilizacija tako odrekla, da oznake "meščanstvo", "meščanskost" pogosto tudi zgodovinarji rabijo prepovršno in nedoločno (Hannes Stekl). Težave se pojavljajo že pri opredelitvi tega sloja in iskanju njegovih posebnosti glede na druge družbene plasti. Po letu 1985 je (tako uredniki) med evropskimi zgodovinarji proučevanje meščanstva postalo svojevrsten izziv, privlačen in dostopen z zlomom vzhodnih sistemov tudi za raziskovalne potencialne "onstran". V maniji "meščanoslovja" so vzhodno-evropski zgodovinarji naenkrat odkrili svojo že zdavnaj založeno in pozabljeno povratno vozovnico v srednjeevropski kulturni in civilizacijski krog. Vzhodna, oprostite SREDNJA Evropa tako doživlja izkrivljeno reprizo agitk z naslovom "Ko se korenin zavemo", le da so se te korenine s podeželja in delavskih kolonij preselile v ljubke bidermajerske salone.

Predmet proučevanja je torej postalo meščanstvo v obdobju med 18. in 20. stoletjem, raziskovalci pa so vzeli pod drobnogled vsč plasti njegovca zasebnega in družbenega življenja. Primarno vlogo zgodovinarji namenjajo osebnim pričevanjem (spomini in dnevniki ter korespondenca, zapiski o osebnih izdatkih) iz katerih gradc mozaik o celostni podobi razreda, ki mu bolj ali manj točno pravimo meščanstvo. Pomembni deli tega mozaika so tako tudi meščanska lcktura, premožcnjc, noša, stanovanja, regionalni in nacionalni izvor in tako dalje.

¹ Prvi del: *Bürgertum in der Habsburgermonarchie*, Hg. Ernst Bruckmüller, Ulrike Döcker, Hannes Stekl, Peter Urbanitsch, Böhlau Verlag Wien-Köln, 1990. Drugi del: *Bürgertum in der Habsburgermonarchie II. "Durch Arbeit, Besitz, Wissen und Gerechtigkeit"*, Hg. Hannes Stekl, Peter Urbanitsch, Ernst Bruckmüller, Hans Heiss, Böhlau Verlag Wien-Köln-Weimar 1992.